

τὸ τελευταῖο ποῦ ἄρχισε νὰ ζωντανεύη κἄπως ἀπὸ τὴν πνοή τῆς καινούριας ζωῆς. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀνεξήγητο. Πρῶτα γιατί τὸ δράμα, ὡς εἶδος συνθετικώτερο, πλουσιώτερο καὶ δυσκολώτερο, εἶναι πάντα ἡ καρπὸς ἐνὸς προχωρημένου πολιτισμοῦ καὶ μιᾶς τέχνης ἀνθρωπίνης καὶ δεύτερο, εἰδικώτερα γιὰ μᾶς, γιατί ἡ ἀρχαία παράδοση δούλεψε ζωηρότερα καὶ τυραννικώτερα στὸ εἶδος αὐτό, ὅπου, ὅζω ἀπ' τὸ Κρητικὸ Θέατρο, καμμιά ἄλλη καινούρια παράδοση δὲν βρέθηκε γιὰ νάντιδράτῃ, ὅπως στὴ λυρική ποίηση τὰ δημοτικὰ τραγούδια, καὶ στὸ διήγημα οἱ παραδόσεις καὶ τὰ παραμύθια τοῦ λαοῦ. Γιὰ τὸ θέατρο ζήσαμε καὶ ζοῦμε ἀκόμα, τεχνίτες καὶ κοινὸ, κάτω ἀπὸ τὴ σκλαβιά τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Καὶ ὅταν λέω σκλαβιά δὲν ἐννοῶ βέβαια τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ πνεύματος, τῆς ἐλληνικῆς διονυσιακῆς μέθης, ἀλλὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ ξεροῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τύπου. Ζοῦμε, βλέπετε, ἀνάμεσα στὰ εἰρήπια τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, καὶ τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, καὶ στὰ σχολεῖα μᾶς οἱ δασκάλοι· μεγάλη πληγὴ τῆς καινούριας ζωῆς—μᾶς διδάσκουν τίς ἀρχαῖες τραγωδίες, μὲ μοναχὴ φροντίδα τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ καὶ μὲ μοναχὴ αἰσθητικὴ, τὴν αἰσθητικὴ τῆς «ἐνότητος τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς ὑποθέσεως». Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ κοινόν, μὲ τὴν ἴδια αἰσθητικὴ ἀνατροφή, μολονότι ἄρχισε νὰ δέχεται στὰ ἄλλα φιλολογικὰ εἶδη τὴν καινούρια ζωντανὴ γλῶσσα, στὸ θέατρο γιὰ πολὺ καιρὸ ζητοῦσε, καὶ ζητᾷ ἀκόμα, εὐτυχῶς μὲ λιγότερη μανία, μιὰ γλῶσσα ἱερατικὴ καὶ ἐπίσημη, τὴν τεχνητὴ γλῶσσα, ποῦ τὴ λέμε ἐδῶ καθαρὸν ὡς καὶ ἡ ὁποία, ὅπως ἀποδείχθηκε ἀπὸ σοφοὺς καὶ καλλιτέχνες, μολονότι στοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους πλησιάζει περισσότερο στὴν ἀρχαία, στὴν ἐσωτερικὴ τῆς σύσταση ἀπέχει ἀσυγκρίτως περισσότερα παρὰ ἡ δημοτικὴ, ποῦ σὺν γέννημα κανονικοῦ ζετυλίγματος, φαίνεται ἡ ἀληθινὴ καὶ γνήσια κόρη τῆς ἀρχαίας. Μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς «παράγοντας» δὲν εἶναι ἀνεξήγητο, ὅπως εἶπα, ὅτι τὸ θέατρο ἔμεινε τὸ πιὸ ὀπισθοδρομημένο εἶδος στὴ νέα ἐλληνικὴ τέχνη.

Καὶ εἶναι περίεργο καὶ ἄξιο γιὰ κἄποινα ἰδιαίτερη μελέτη, ὅτι ἐνῶ στὰ δάκτυλα μποροῦν νὰ μετρηθοῦν τὰ θεατρικὰ ἔργα τῶν τόπων μᾶς, ποῦ ἔχουν κἄποινα σχέση μὲ τὴν τέχνη καὶ τὴ ζωὴ, ἡ θεατρικὴ μᾶς φιλολογία, ὡς ὕλικὸ νεκρὸ, λησμονημένο καὶ βῆρος ἄργον τῶν βιβλιοθηκῶν, εἶναι ἀπὸ τίς πλουσιώτερες τοῦ κόσμου. Πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὴν ἀνεξάρτησίαν τοῦ ἔθνους, οἱ λόγοι τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους, εἶχαν ἀρχίσει νὰ καλλιεργοῦν τὸ θεατρικὸ εἶδος, ἀπάνω στὰ πρότυπα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ στίς πλανητικὰς σκηνάς, ἀπὸ ἐρασιτέχνες, ποῦ ἔδιναν ἐλληνικὰς παραστάσεις στίς διάφορες ἐλληνικὰς ἀποικίας τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου· μᾶζι μὲ τίς μεταφράσεις τοῦ Ἀλφίερη καὶ τοῦ Μόντη, εἶχαν ἀκουσθεῖ καὶ πρωτότυπα ψευδοκλασικά, λησμονημένα τώρα θεατρικὰ ἔργα. Ὁ κ. Ν. Λάσκαρης, ἕνας πνευματώδης κωμωδιογράφος, σὲ μιὰ ἱστορίαν πολὺ ἐξακριβωμένην τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου ποῦ θὰ ἰδῇ γρήγορα τὸ φῶς, θὰ μᾶς δώσῃ πλαυτέρως πληροφορίας γιὰ τίς πρώτες αὐτῆς ἀρχὲς τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου. Ὅταν λευθερώθηκε τὸ ἔθνος, σὲ μιὰ σπασμωδικῇ, ἐνθουσιαστικῇ καὶ παιδιὰτικῇ ἀτοπίᾳ μιᾶς ἐλληνικῆς Ἀναγεννήσεως, στὰ γράμματα καὶ τίς τέχνες—ἡ ψευδοκλασικὴ αὐτὴ ἐποχὴ μᾶς ἔδωκε ψυχρὰς μιμήσεις ὅλων τῶν ἀρχαίων εἰδῶν τοῦ λόγου: ἐποποιεῖς, βίους παραλλήλους, εἰδύλλια, ἐκλογές κλπ.—οἱ τραγωδίες πλημμύρισαν στὴν Ἑλλάδα. Πλούσιοι καὶ πατριωτικοὶ ἄνθρωποι, μέσα στὸ με-

θίσαι αὐτό, ἀφῆκαν κληροδοτήματα γιὰ διαγωνισμοὺς δραματικούς, στοὺς ὁποίους οἱ βραβευόμενοι μᾶζι μ' ἕνα χρηματικὸ βραβεῖο, πέρνανε κ' ἕνα κλαδί δάφνης ἢ ἐλῆας, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ὀλυμπιονίκες. Καὶ κάθε χρόνο, μᾶζι μὲ τὰ βραβευόμενα ἔργα, στὰ ὁποῖα ἦσαν κριτὲς καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου, φιλόλογοι, γιατροὶ καὶ νομικοὶ ἀκόμα, ἔχοντας ὡς μόνον ὁδηγὸ τοὺς τοὺς κανόνες τοῦ Ἀριστοτέλη, βλέπανε τὸ φῶς καὶ δεκάδες ἀπὸ ἄλλα ἔργα, παινεμένα ἢ ἀπορριμμένα, ποῦ κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲ μπόρεσε νὰ σταθῇ στὸ θέατρο, τροφοδοτημένο πάντα ἀπὸ μεταφράσεις ξένων ἔργων τῆς τελευταίας γραμμῆς, μὲ κἄποιες παρωδίες πότε-πότε τῶν ἀρχαίων τραγικῶν, καὶ ἀπὸ τοὺς καινούργιους τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Σὺλλερ καὶ ἄλλων, μικρῶν καὶ μεγάλων, σ' ἕνα ἀναγκάτωμα ἀξιοδράκτο. Φθάνει νὰ σημειωθῇ, γιὰ τὸ παράξενο τοῦ πράγματος, πῶς μέσα σ' αὐτὴ τὴ μάταια νεοελληνικὴ δραματοπλημμύρᾳ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν βυζαντινῶν τραγωδιῶν, φάνηκαν δραματογράφοι, ὅπως ἕνας γυμνασιάρχης Ἀντωνιάδης, βραβευμένος σ' ὅλους τοὺς διαγωνισμοὺς ποῦ μποροῦν νὰριθμήσουν καθένας τους, τόσα ἔργα, ὅσα καὶ ὁ Κάλδερων καὶ ὁ Λόπε δὲ Βέργα. Ἐννοεῖται ὅμως πῶς μὲ τέτοιους ὅρους καὶ τέτοιες ψεύτικες συνθήκες ἀπὸ μέρος συγγραφέων, ἡθοποιῶν καὶ κοινῶν, δὲν μποροῦσε βέβαια νὰ δημιουργηθῇ ἕνα νεοελληνικὸ θέατρο, ἄξιο καὶ λόγος καὶ νὰ γίνῃ γι' αὐτὸ ἄλλος, ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ ψυχροῦ ἱστορικοῦ ποῦ θὰ ἐξετάσῃ κἄποτε μιὰ ἐποχὴ καὶ μιὰ ψυχικὴ κατάσταση τοῦ ἔθνους. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ μονάχα, πῶς ἀπὸ ὅλη τὴν τεραστία καὶ ψεύτικη αὐτὴ παραγωγὴ, μόλις μπορεῖ νὰ ξεχωρίσῃ ἕνας Βερναρδάκης, ποῦ στὰ ἀρχαῖα καὶ βυζαντινὰ του δράματα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχαν λίγες ἐπιτυχίες στὸ θέατρο, κἄποινα ἀδύνατη δραματικὴ πνοὴ ξεχωρίζε: κἄποτε, πνιγμένη ὅμως πάντα στὴν ἄδεια ρητορικὴ τῆς ἐποχῆς του.

* *

Τὸ νεοελληνικὸ θέατρο μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς πῶς ἄρχισε νὰ μπαίνει δειλὰ στὴ σφαῖρα τῆς ζωντανῆς τέχνης, μόλις στὰ τελευταῖα χρόνια καὶ εἰδικώτερα τὴν τελευταία δεκαετίαν. Ἡ παράδοση ἡ ἀρχαία καὶ ἡ παράδοση ἡ ψευδοκλασικὴ, μὲ διαφορετικούς τρόπους καὶ μίαν, κρατήσανε τεχνίτες καὶ κοινὸ σὲ μιὰ κατάστασιν νεκροφανεῖας. Καὶ ὅπως εἶπε ὁ Λέσιγκ στὴν «Ἀμβούργειον Δραματογραφίαν», εἰκολώτερο εἶναι νὰ δημιουργηθῇ κανεὶς ἕνα θέατρο ἀπὸ τὸ μηδέν, παρὰ νὰ διορθωθῇ ἕνα θέατρο διεφθαρμένο. Ἡ ἀνάστασις ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου φυσικὸ εἶναι ὅτι γίνεται τόσο ἀργά, δειλὰ καὶ μετρημένα. Ὅπως δὲ γίνεται. Ἡ πνοὴ τῆς ἀλήθειας ποῦ χύθηκε στὰ ἄλλα εἶδη τῆς τέχνης, μὲ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα καὶ τὴ νέα ζωὴ τοῦ ἔθνους, ἄρχισε νὰ φυσᾷ ζωογονητικὴ καὶ στὸ θέατρο. Τὸ «Βασιλικὸ Θέατρο», ἕνα γενναῖο χάρισμα τοῦ Βασιλέως στὴν τέχνην τοῦ τόπου του καὶ ἡ «Νέα Σικηνή», δημιουργία ἐνὸς ποιητῆ, μὲ ὅλες τίς ἀτέλειες καὶ ὅλες τίς παραχωρήσεις ποῦ ἔκαναν στὰ διεφθαρμένα γούστα τοῦ κοινῶν, συντελέσανε πάντα ἀρκετὰ γιὰ τὴ σιγαλὴ αὐτὴ καὶ ἀργὴ ζωογόνησι τοῦ θεάτρου. Σήμερα ἡ θεατρικὴ μᾶς φιλολογία ἔχει μερικὰ ἔργα ποῦ μπορεῖ μὲ θάρρος νὰ τὰ δείξῃ στὸν κόσμον, ὅπως τὰ δράματα τοῦ καίμενου τοῦ Καμπύση, ποῦ τόσο γρήγορα ὁ θάνατος τὸν ἔρπαξε ἀπὸ τὴν τέχνην, τοῦ Παλαμά τὴν «Τρισεύγεννη», γνωστὴ στοὺς ἀναγνώστες τῆς «Ζυγαριᾶς», τοῦ Ξενοπούλου τὸ «Μυστικὸ τῆς Βαλέραινας», τοῦ Ἐφταλιώτη τὸν «Βρουκόλακα» καὶ μερικὰ ἄλλα. Δὲν εἶναι ἡ ὥρα σ' ἕνα γενικὸ ἄρθρον ποῦ θέλησα νὰ δώσω μιὰ συνοπτικὴ ἰδέα

τῆς θεατρικῆς μᾶς ζωῆς, νὰ μὴν σὲ περισσότερες λεπτομέρειες καὶ ἀναλύσεις. Στὸ μέλλον θὰ μοῦ δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσω εἰδικώτερα καὶ ἐπικαιρότερα. Ἐκεῖνο ποῦ εἶμαι εὐχαριστημένος νὰ σημειώσω σήμερα εἶναι ὅτι ἀνάμεσα στὰ μάρμαρα καὶ τὰ εἰρήπια μιᾶς μεγάλης ζωῆς, τὸ φτωχὸ λουλουδάκι τῆς νέας τέχνης ἀρχίζει νὰ πλώνῃ τὰ δροσερά του πέταλα στὸ φῶς τοῦ ἀθάνατου ἡλίου, ποῦ γέννησε τὴ μεγαλειότητα τῆς τέχνης τοῦ κόσμου.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΛΕΟΝΤΕΙΟ ΛΥΚΕΙΟ

Τὴν πέρασμένη βδομάδα, μπροστὰ στὸν πρίσβη τῆς Γαλλίας καὶ στὸν σεβασμώτατο ἀρχιεπίσκοπο τῶν Καθολικῶν, ἔτασθήσαν οἱ μαθητὲς τοῦ Λεοντείου Λυκείου στὰ Γαλλικά. Ὁ καθηγητὴς τους κ. Κέρολος Σπάρταλης ποῦ μὲ τὸ γλυκὸ του τρόπο καὶ μὲ τὴν καλὴν του μέθοδον ἔχει κάνει τὰ παιδιὰ νὰγαπήσουν τὸ μάθημα, κείνη τὴν ἡμέραν αἰσθάνθηκε τὴν ἀνέκφραστη εὐχαρίστησίν του εἰς τὴν ἐργατὴν ποῦ βλέπει τὴ δουλειὰ του νὰ μὴν πηγαίνει στὰ χαμένα ἀλλὰ νὰ πιτυχαίνει καὶ νὰ θαματούργει.

Τὸ Λεόντειο Λύκειον μὲ τὸν ἀκούραστο καὶ ἀγαθώτατον διευθυντὴν τοῦ Δὸν Λαμπὲλ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους δασκάλους του, ποῦ δουλεύουνε μ' ἐνθουσιασμό καὶ καλοσυνείδητα, εἶναι ἀπὸ τὰ λίγα καλὰ σχολεῖα μᾶς καὶ πρέπει νὰ περηφανεύεται γι' αὐτὸ ἡ πόλις μᾶς. Αὐτὸ ποῦ φαντάζονται μερικοὶ στενοκέφαλοι καὶ τὸ συχνολένε πῶς τὰ ξένα σχολεῖα δουλεύουνε ἐδῶ στὸν τόπον μᾶς προπαγανδιστικά, δὲν μπορεῖ νὰ κολλήσῃ στὸ Λεόντειον Λύκειον. Ὅποιος θελήσῃ νὰ ἰδῇ πῶς λειτουργεῖ τὸ σχολεῖον αὐτό, δὲ θὰ δυσκολευτεῖ καθόλου νὰ πιστέψῃ ὅτι καὶ στὸ Λεόντειον γίνεται μιὰ προπαγάνδα, μὰ τέτια ποῦ νὰ φτιάχνει πολλῆς Ἑλληνικῆς μὲ μορφωτὴν γερή, καὶ ὅχι δασκαλική, καὶ μὲ φρονήματα Ἑλληνικώτατα.

ΕΝΑΣ ΡΟΜΙΟΣ

Ο ΔΡΟΜΟΣ

Ἀνοιξιὰτικη, χαρισάμενη μέρα. Πρῶτὴ ἀκόμα. Ἡ θάλασσα γυαλί, τὰ βουνὰ τῆς στεριᾶς κοντυλένια, καμαρωτὰ, ρυθισμένα σ' ἕνα διάφανον σύννεφο. Ὅλα φῶς, χρῶμα, μυρουδιά. Ἡ γῆς καθὼς τὴ χάδεψε ὁ ἥλιος λὲς καὶ ἀνάσαινε. Ἐνὰς ἀγνὸς ἔβγαίνει ἀπὸ χάμω σὰ νὰ εἶταν πνοὴ τῆς. Ποῦ νὰ κανεὶς, ποῦ νὰ γυρίσῃς καὶ νὰ μὴν ἀναγαλιάσῃ ἡ ψυχὴ σου. Τὸ κάστρο στρωμένο μὲ χαμομήλια ποῦ μοσκοδόλγαν, μὲ ἀγριοδιλέττες, μὲ λογιῶνε λογιῶνε λουλουδάκια καὶ πρασινάδα, ποῦ τᾶλινε ἀπ' ἀψηλὰ ὁ ἥλιος μὲ τὸ χρυσάφι του. Ζωντανεμένα ὅλα καὶ πάνου, ἀπαλοχάδεσαν τὴν ψυχὴν, σοῦ μιλοῦσαν μὲ τὴ μυστικὴν γλῶσσαν τους ποῦ τράβαγε ἴσια στὴν καρδιά.

Ἀνεδασμένος ὁ καπετὰν Θύμιος σὺν πάντα ἀπάνω στὸ κάστρο, τέντωνε τὰ μάτια, ἀνοίγε τὸ στόμα γιὰ νὰ ρουφήξῃ ὅλες ἐκεῖνες τίς μυρουδιὰς ποῦ εἶταν ἔτσι σὺν μπάλσαμον στὴ γέρινη καρδιά του. Παληκὰρι τοῦ ἀγῶνα ζοῦσε μιὰ ἡσυχὴ ζωὴ στὸ νησί μὲ τὰ λίγα παραδάκια ποῦ τοῦ ἔδινε τὸ κουβέρνο σὰ ληημοσύνη. Καὶ ζοῦσε ἀπαρπόμενος, τοῦ ἔφτανε μόνο ποῦ ἔβλεπε τὴν πατρίδα του λέρτερη.

Θὰ εἶχε κάμποση ὥρα στὸ κάστρο σὺν ἔκτους κουβέντες κάτω ἀπὸ τὸ βράχο. Σκύβει καὶ βλέπει κάμποσους ἀργάτες ποῦ κρατοῦσανε κατὶ ἀψηλὰ, μπερὰ κοντάρια στὰ χέρια. Ἐνὰς ἄλλος μὲ μιὰ κορδέλα ἀπλωμένη μετροῦσε τὸν τόπον.

Ἀπόρησε. Τί νὰ θέλουνε αὐτοὶ τάχατες στὸ κάστρο. Περίμενε πῶς θὰ φύγουν. Μὰ αὐτοὶ τὴ δουλειὰ τῶνε.